

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE BİLİMSEL ORTAM VE AHİLİĞİN DOĞUŞUNA ETKİSİ

Mikâil BAYRAM*

Özet

Ahilik, Türkiye Selçukluları zamanında kurulan sosyal, kültürel ve ekonomik nitelikli bir kuruluştur. O dönemde Anadolu'da tabiat bilimleri alanında yoğun bir çalışma vardı. Bu alandaki çalışmalar, bilimin iş ve san'at alanlarında uygulanması düşüncesini ön plâna çıkarmıştır. Bu düşüncüyü açıklayan çok sayıda eserler Anadolu'da telif edilmiştir. Bu alandaki çalışmalar o dönemde Anadolu'daki esnaf ve sanatkârlar arasında taraftar bulmuştur. Bu düşüncede olan esnaf ve sanatkârlar ahilik denilen örgütü kurdular. Bu örgüte mensup olan ahiler iş ve sanat alanında bu düşüncüyü uygulamayı kendilerine ülkü edinmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Ahilik, Bilim, Ahi Evren

CULTURAL ENVIRONMENT IN THE TIME OF TURKISH SELJUKS AND ITS IMPACT ON THE BIRTH OF AHI ORGANIZATION

Abstract

The Ahi organization was a social, cultural and economic institution in the time of Turkish Seljuks. At that time, Anatolia became a center for an intense scientific activities which included the application of the science to the artistic and business activities. Many scientific studies were produced and the Ahi organization created a network of support for such scientific research. Indeed, many merchants and art-craft people dedicated themselves the Ahi promotion and distribution of the scientific research and its implementation in their businesses.

Key Words

Ahizm, science, Ahi Evren

Ünlü Osmanlı tarihçisi Aşıkpaşa-zâde, “Tarih-i âl-i Osman” adlı eserinde Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'da Türkmen çevrelerde kurulan sosyal, kültürel, ve siyasî kuruluşlardan biri olarak Ahi teşkilâtını (Ahiyân-ı Rum) anmaktadır. Bu yazar Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacılar) diye Türkmen kadınlara mahsus bir örgütten de

---

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölüm Başkanı.

bahseder¹. Bu örgütün Ahi teşkilâtının kadınlar kolu olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Esasen bu iki teşkilât Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı yıllarında Selçuklu devletini yeniden yapılandırma çalışmalarının bir parçası olarak devletin destek ve himayesinde kurulduğu görülmektedir. Bu Sultanın Ahi ve Bacılar için Kayseri'de bir sanayi sitesi inşaa ettiğini de biliyoruz. Araştırmalar, Türkiye Selçukları döneminde Ahi Teşkilâtının ilk olarak Orta Anadolu'da (Kayseri) XIII. yüzyılın başlarında ortaya çıktığını ve bu asır içinde bütün Anadolu'ya yayıldığını göstermektedir. Özellikle Türkmenlerin Uluğ Sultan diye andıkları I. Alaeddin Keykubad zamanında bütün Anadolu'ya yayılmış ve devletin yapısı içinde yer almıştır. O dönemde belediye ve emniyet hizmetleri bu iki kuruluşa gördürülmüştür.

Anadolu'da Ahi Teşkilâtının zuhurundan önce Azerbaycan'ın muhtelif şehir ve kasabalarında Türkmenler arasında ahilik mesleğine mensup, kendilerine Ahi denilen esnaf ve sanatkâr insanlar vardı. Fakat bunların bir örgüt hiyerarşisi içinde bulunmadıkları, münferit meslekî faaliyetleri icra edenler oldukları görülmektedir. Bilhassa Ahlat-şahlar (Sökmenoğulları) devleti döneminde, ahilerin Sökmenler ülkesinde yaygın olduklarını biliyoruz. Vakıa Anadolu'daki ilk ahilerin hemen hepsi Azerbaycan'dan ve ba husus Sökmen İlinden gelmiş kişiler oldukları görülmektedir. Anadolu Ahi Teşkilâtının baş mimarı sayılan debbağların(derici esnafının) piri olup, Ahi Evren diye ünlenen Hâce Nasîrû'd-din Mahmud, Hoyludur. Ahi Türk ve kardeşi Ahi Başara Urmiyelidir. Hoy ve Urmiye o dönemde Sökmen iline dahil idi. Tacir Mevdûd'un oğulları Ahi Şihabeddin Çoban ve Ahi Bedreddin Yaman Ahlatlıdırlar. Ahi Ahmet Nahcevanlıdır. Ahi Yusuf Sürmarlıdır. Velhasıl Merendli, Tebrizli, Zencanlı, Merağalı ahiler bulunmaktadır. 34. Abbasi Halifesi en- Nasır Li dinillah'ın kurduğu Fütüvvet Teşkilâtının üyeleri olan bu ilk ahiler Anadolu'da örgütlenerek, esnaf ve sanatkarları içine alan bir kuruluş olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta ahilik Fütüvvet Teşkilâtının içinde teşekkül etmiş ise de bilahare ayrı bir biçimde

---

¹ Age., İstanbul 1332, s. 205

yapılanmış, Fütüvvet Teşkilâtı ortadan kalktıktan sonra da ahilik Anadolu'da varlığını uzun süre devam ettirmiştir.

Bugüne kadar ahilik üzerinde yapılan çalışmalarda genel olarak Ahi Teşkilâtının yapısı, kültürel, sosyal ve ekonomik yönü üzerinde durulmuştur. Ahi Teşkilâtının bilimsel temeli ve Anadolu ahiliğinin bilimle ilişkisi üzerinde durulmamış ve araştırmalara konu olmamıştır. Burada Selçuklular döneminde Anadolu Ahi Teşkilâtının bilimsel alt yapısı ve ahilerin bilime yaklaşımları, bu yöndeki düşünce ve anlayışları ele alınacaktır.

a. Ahiliğin Kurulduğu Dönemde Anadolu'da Bilimsel Ortam

Türkiye Selçukluları ve Orta Anadolu'da 100 kusur yıl iktidar olup, bilahare Selçuklular tarafından ortadan kaldırılan Danişmend Oğulları devleti döneminde Anadolu'da yoğun bir bilimsel faaliyet göze çarpmaktadır. Danişmend Oğulları Devleti ortadan kaldırıldıktan sonra da Danişmendliler'in koyduğu bilimsel gelenek Danişmend ilinde devam etmiştir. Anadolu Selçukluları Devletinin kuruluşunu takip eden ilk 150 yıl ve Danişmend Oğulları döneminde Anadolu'da telif edilen eserlerin hemen tamamı tıp, astronomi (heyet) metamatik, felsefe gibi aklî ve tabîî ilimlere dairdir. Bu dönemde Anadolu'da bulunan bilim adamları bu yönde faaliyet göstermişlerdir. O dönemlerde Anadolu'ya gelip Kayseri'ye yerleşen Ömer b. Muhammed b. Ali es- Savî "*Akaid-i Ehl-i Sünnet*" adlı eserinin önsözünde şöyle demektedir: "*Diyar-ı Rum'a geldim. Herkesin ilm-i nucûm (Astronomi) ile uğraşmakta olduğunu dinî ilimlerden bi-haber olduklarını gördüm.*" Diyerek bu gerçeği ifade etmekte ve dinî ilimlere olan ihtiyacı karşılamak amacıyla eserini yazdığını bildirmektedir². Anadolu'da felsefeye ve tabiat bilimlerine yönelişin sebebi ilk devir Selçuklu Sultanlarının ve Danişmendli Devlet adamlarının Mu'tezile mezhebi eğilimli olmalarından kaynaklanmaktadır.

Bilindiği gibi Mu'tezile mezhebi İslâmın doğuşundan bir asır sonra ortaya çıkmış, İslâm dinini, akıl ölçü ve kurallarına göre yorumlayan dinî ve felsefî bir harekettir. Mu'tezile mezhebi mensuplarına

---

² Fatih (Süleymaniye) Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 193a.

İslâm dünyası rasyonalistleri (akliyeciler) tabir edilir. Bir dönemde Abbasiler Mu'tezile'yi resmî mezhep olarak kabul ettiler. Fakat, IV. Hicrî asırda Eş'ari ve Maturidî mezheplerinin devletler tarafından desteklenmesi ve tasavvufî düşüncenin rağbet kazanması sonucu Mu'tezile mezhebi geri plâna itildi. Hatta mensupları takibe uğradı. Büyük Selçuklu Devleti kurulduktan sonra Tuğrul Beyin veziri Amidü'l-Mülk Ebu Nasr el- Kündürî Mu'tezile mezhebinden olduğu için bu mezhebi yeniden ihya etmek istedi. Eş'arilere karşı savaş açtı³. Böylece Abbasîler zamanında bir dönemde başlayan Mu'tezile- Eş'ari mezhebi mücadelesi yeniden gündeme geldi. Bu durum, Eş'ariler arasında büyük bir huzursuzluk yarattı. Vezir el- Kündürî aleytarı büyük bir siyasî ve dinî mücadele başlatıldı. Eş'arî mezhebenden olan meşhur mutasavvıf Ebu'l-Kasım el Kuşeyrî "*Şikâyetu ehli's-sünne ma nalehum mine'l-mihne*" adlı bir eser yayınlayarak bu şikâyetleri dile getirdi Bu şikâyetlerin Tuğrul Beğ'e de ulaştırıldığı anlaşılmaktadır⁴. Abbasî Halifesi el- Kaim bi-Emrillah ünlü Eş'ari mezhebi siyaset bilimcisi Maverdî'yi diplomat olarak Tuğrul beyin yanına göndererek el- Kündürî aleyhtar şikâyetleri Türk Sultanına iletmış olmalıdır. Bu şikâyetler Kündürî'nin azline ve tutuklanmasına daha sonra da idamına sebep olan en önemli olaylar arasında yer aldığı muhakkaktır.

Selçuklu hanedan ailesinden bazı şehzadelerin Ebu Nasr el-Kündürî'nin yürüttüğü dinî, siyasî politikadan yana oldukları anlaşılmaktadır. Yani bazı hanedan mensubu kişiler ve bunlara yakınlığı olanlar arasında Mu'tezile eğilimli kişiler ve şehzadeler vardı. Bu Mu'tezilî fikirlerin hanedan üyeleri arasında taraftar bulması Selçuklu ailesinin muallimi olarak nitelendirilen Türkmen Danişmend Ali Taylu'dan (Danişmend Oğulları'nın cediti) kaynaklandığı sonucuna varmak imkan dahilindedir. Tarihçi Beyhakî'nin anlattıklarına bakılırsa Buharalı olan bu Türkmen Danişmend Ali Taylu başlangıçtan itibaren Selçuklu ailesi ile temas halinde bulunmuş ve Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda pay sahibi olan bir kişidir. Kız vererek Selçuklu ailesiyle akrabalık da tesis etmiştir. Kaynakların bildirdiğine göre Kutalmış'ın

³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Beyrut 1966, X, 33; M. Şerefeddin Yalçınkaya, "Selçukiler Devrinde Mezahib", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1925, I, 102-105.

⁴ İbn Tağrıberdî, *en-Nucumu 'z-zahire*, V,54, "Selçukiler Devrinde Mezahib", s. 104.

kayın pederi olmuştur⁵. Süryanî tarihçi Ebu'l'Ferec, Danişmend Ali Taylu'nun oğlu ve Danişmend oğlu Devletinin kurucusu Melik Ahmed Gazi'den Anadolu fatihi Süleyman-şah'ın dayısı diye söz ederken bu gerçeği dile getirmektedir⁶. Kutalmış'ın bu Danişmend Ali Taylu'nun damadı ve talebesi olduğu anlaşılıyor. Kutalmış ile vezir Kündürî arasında da ilişki bulunduğu açıktır. Bu durum Kutalmış'ın Kündürî gibi Mu'tezile mezhebinden olduğunu gösteriyor. İbnü'l- Esir'in Kutalmış hakkında verdiği bilgiler bunu te'yid etmektedir. Bakınız İbnü'l Esir ne diyor: “Şaşılacak şeydir ki Kutalmış, Türk olmasına rağmen astronomi ilmini çok iyi biliyordu. Bundan başka felsefe geleneği ile ilgili bilimleri de biliyordu. Kendisinden sonra oğulları ve ahfadı da felsefe geleneğinden gelen ilimleri öğrenmeye devam ettiler. Ve bu alanda isim yapmış olan bilim adamlarını himayelerine aldılar. Bu durum onların dinî inançlarında pürüz meydana getirdi”⁷. Burada görüldüğü üzere bu bilgileri veren Eş'arî mezhebinden olan İbnü'l-Esir, Kutalmış'ın astronomi ve felsefe bilmesini tuhaf bulmakta bu felsefî bilgilerin onun dinî inanişında yer tutmasını da hoş bulmamaktadır. Bu yorum Kutalmış'ın Mu'tezile mezhebine eğilimi bulunduğunu gösteriyor. İşte İslâm'da bu bilimsel geleneği yaratan da Mu'tezile mezhebidir.

Danişmend Oğullarının Kayseri şehir muhafızı olduğu bildiren İbnü'l- Kemal diye ünlenen Kayserili İlyas b. Ahmed adlı bir zat Danişmend Oğlu Melik Ahmed Gazi'ye sunduğu “*Keşfü'l- akabe*” adlı astronomiye dair olan eserinin önsözünde Melik Ahmed Gazi hakkında şöyle diyor: “*Pek çok filozoflar ve faziletli kişiler ve dünyanın dört bir yanından akliyeciler (ehl-i ukûl) o yüce zata yöneldiler ve her biri sahip oldukları ilimleri ve ilimlerini uyladıkları ölçüde o Hazretin cömertlik denizinden pay almaktalar*”⁸. Görüldüğü üzere Melik Ahmed Gazi de aynen eniştesi Kutalmış gibi felsefe geleneğinden gelen bir kişidir. Kendisine Danişmend denmesi de bundandır.

⁵ *Beyhakî Tarihi*, (neşr. Ekber Feyyaz), Tahran 1371, s. 641 ve 660.

⁶ *Ebü'l-Ferec Tarihi*, (terc. Ö.Rıza Doğrul), Ankara 1950, I, 331-332. Arap tarihçilerinden Bağdadlı İbn Hamdun'da bu bilgiyi teyid etmektedir. Bkz. *Tevarihü's-sinîn*, Topkapı Ktp. (III. Ahmed) nr. 2981, yp. 156a.

⁷ *el-Kamil fi't-tarih*, X, 36-37.

⁸ Fatih Süleymaniye Ktp. nr. 5426, yp. 250a

Kutalmış'ın oğulları ve ahfadı olan Türkiye Selçuklularının ilk Sultanları dinî ve ilmî konuları hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir. En azından Anadolu'nun fatihi Süleyman Şah'ın babasının yolunda ve onun anlayışında olduğu rahatlıkla söylenebilir. Türkiye Selçukluları sultanlarının da atalarından gelen geleneği sürdürdüklerini İbnü'l-esir bildirmektedir. Bununla beraber II. Kılıç Arslan'ın felsefi konulara ilgi duyduğunu ve bu konudaki ilmî tartışmalara katıldığını Süryani Mihail bildirmektedir⁹. İbn Bibi, I. G. Keyhüsrev'in İbn Sina'nın hayranlarından olduğunu bildirmektedir¹⁰. Mutaassıb bir şafii olan İbnü'l- Esir II. Kılıç Arslan'ın diğer oğlu II. Süleyman- şah için şöyle diyor: “*Ancak onun itikadının bozuk olduğu felsefi inançlar taşıdığı bu inançta olan kimseleri himaye ettiği onlara destek verdiği bildirilmektedir*”¹¹. Demek oluyor ki bu bilimsel ve felsefi gelenek Anadolu'da devam etmiştir. İşte buna benzer haberler Selçuklular zamanında (ilk bir buçuk asırda) Anadolu'da devlet adamlarının Mu'tezile mezhebine yatkın olduklarını ortaya koymaktadır.

b. Bilimin İşe Dönüştürülmesi ve Uygulaması

Türkiye Selçukluları döneminde devlet adamlarının tabiat bilimlerine ve felsefeye ilgi duymaları bilim adamlarını bu alanda eserler vermeye ve fikir üretmeye yönlendirmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu dönemde te'lif edilen eserlerin hemen tamamı bu bilimlere dairdir. Bu alandaki çalışmalar bilimin iş alanında uygulanması ve insanların bilimden yararlandırılması düşüncesinin doğmasına vesile olmuştur. Bilimin işe dönüştürülmesi ön plâna çıkmış ve bunun uygulaması için çaba saf edildiği görülmektedir.

II. Kılıç Arslan zamanında Kayseri'de yaşayan Tiflisli Hubeyş bin İbrahim “Beyanü's-sınaat” adlı eserinde san'at alanında bilimden yararlanmanın yollarını göstermeye çalışmakta ve san'at alanında bilimden geniş ölçüde yararlanılabileceğini savunmaktadır¹². Aynı

⁹ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 230-233.

¹⁰ *el Evamirü'l-alaiyye*, neşr. A. Sadık Erzi, Ankara 1956, s. 25.

¹¹ *el- Kamil*, XII, 196.

¹² Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-zunûn*, I, 261. Bu eserin bir nüshası Tokat, Zile İlçe Kütüphanesinde bulunuyor. Eser Türkçe'ye de tercüme edilmiştir. Türkçe

dönemde Diyarbekir Artukluları devri bilgini Cizreli Ebu'l İzz İsmail b. er-Rezzaz(602/1205) “*el- Cami ' beyne 'l-ilm ve 'l- amel*” (ilim ile amelin birleştirilmesi) adlı eserinde pek çok otomatik makinaların projesini çizerek ilmin amele dönüştürülmesi yollarını göstermektedir¹³. Yukarıda adı geçen *Keşfü'l-akabe* adlı eserde de bilim adamlarının bilimi uygulamaları ölçüsünde değer kazandılar derken bu hususu ifade etmiş olmaktadır.

Gene, XIII. yüzyılın başlarında bir Kübrevî şeyhi olan Necmeddin-i Daye'de Sultan Alaaddin Keykubad'a sunduğu *Mirsadü'l-ibad* adlı eserinde sanatı ilmin insan ruhunda meydana getirdiği gücün neticesi olarak görmekte ve san'atı insanın sahip olduğu ilmi sayesinde aklın direktifi ile kullandığı bir takım alet ve edavat vasıtası ile ruhunu eşya üzerinde göstermeye çalışmasıdır şeklinde tarif ederek ilim ile san'at arasındaki ilişkiyi belirtmeye çalışmaktadır¹⁴.

Bu düşüncenin Anadolu'da bir süre gelişme gösterdiği ve uygulama alanı bulduğu anlaşılmaktadır. O devirde bu zihniyetin uygulayıcıları Anadolu'nun hırfet ve zenaat erbabı olan ahiler idi. Anadolu'da Ahi Teşkilatı'nın kurucusu olarak tanınan Ahi Evren'in bu konuya özel bir önem verdiği görülmektedir. O, eserlerinde sık sık ilmi iş ve sanat alanında kullanmak gerektiğini ifade eder¹⁵. İlimin amelden önce geldiğini ilimsiz amelin fayda sayılamayacağını kişi ilmini uyguladığı ölçüde makbul insan olacağını savunmaktadır¹⁶. Bir başka yerde de insan ruhunda teorik (nazarî) ve pratik (amelî) güçler bulunduğunu bu iki gücün birlikteliğini vurgulayarak ilimle oluşan ruhtaki irade ve kudretin

---

tercümesinin bir nüshası Bağdadlı Vehbi Ef. (Süleymaniye) Ktp. nr. 2253'de kayıtlı olup 954 (1548) istinsah tarihliidir.

¹³ Topkapı Sarayı Müzesi (III. Ahmed Kısmı) Ktp. nr. 3472 ve 3350.

¹⁴ *Mirsadü'l-İbad*, neşr: M. Emin Riyahi, Tahran 1366, s. 532-533.

¹⁵ Ahi Evren, *Tabsiretü'l-mübtedi ve Tezkiretü'l-müntehî*, Nuru Osmaniye Ktp. nr. 228, yp. 72a-73a

¹⁶ Ahi Evren, *Letaifü'l- Hikme*, neşr. G. Hüseyin-i Yusufi, Tahran 1340, s. 259, Nâşir: bu eseri bazı yanlış bilgi ve kayıtlara dayanarak Kadı Siracüddin Mahmud el-Urmevî'ye nisbet etmiştir.Bu nesbet katiyyen yanlıştır.aslında bu eser Ahi Evren'in “*Letâifü'l-Giyasiyye*” adlı eserinin hulasasıdır.

pratik gücü meydana getirdiğini ve bunun iş ve üretime yönlendirilmesi fikrini savunmaktadır¹⁷.

Zaten Anadolu'da Ahi Teşkilâtının kuruluş amaçlarından biri de ilmi çeşitli san'at alanında uygulamaya koyarak ve toplumu bundan yararlandırma ülküsünün pratiğe dönüşmesidir. Yukarıda arz etmeğe çalıştığım zihniyetin, Anadolu Ahi Teşkilâtı'nın kurulmasına vesile olduğunu söylemek istiyorum. Demek oluyor ki, Ahi Teşkilâtı Anadolu'da tabiat ilimleri alanındaki çalışmaların ışığında kurulmuştur. Burada şunu da belirtmek durumundayım. Selçuklular zamanında Ahilik bilimsel bir temele dayanmakta iken ve bilimin verilerinden pratik hayatta yararlanmayı esas almış iken Osmanlılar döneminde ahiliğin bu bilimsel yönünün algılanamadığı veya bu yönüyle ahiliğin Osmanlılara intikal etmediği anlaşılmaktadır. Nitekim ahiliğin fikir babası olan Ahi Evren'in ve eserlerinin Osmanlı uleması tarafından bilinmemesi ve tanınmaması ve hatta Selçuklular dönemindeki ahi çevreleri ile ilgili bilgilerin Osmanlılara intikal etmemesi de bunu göstermektedir. Bunun da en önemli sebebi, Köseadağ yenilgisini takibeden bir asır boyunca (1243-1335) Anadolu'da hüküm süren Moğol iktidarının Ahi Evren Hâce Nasirü'd-din Mahmud ve arkadaşları üzerindeki ağır, şiddetli ve zâlim baskı ve takipleri sonucu onların eserlerinin yayılamaması ve okunamaması, onların yarattığı bilimsel geleneğin Anadolu'da devam etmesini engellemiş olduğunu düşünüyorum..

Ahi Evren Şeyh Nasireddin Mahmud “ *Letaif-i Hikmet*” adlı eserinde ahiliğin kuruluş felsefesini şöyle ifade etmektedir: “*Allah insanı medenî tabiatlı yaratmıştır. Bunun anlamı şudur: Allah insanı yemek içmek giyinmek evlenmek mesken edinmek gibi çok şeylere muhtaç olarak yaratmıştır. Hiç kimse kendi başına bu ihtiyaçları karşılayamaz. Bu yüzden demircilik, marangozluk gibi bir çok meslekleri yürütmek için çok insan gerekli olduğu gibi demircilik ve marangozluk da bir takım alet ve adevâtle yapılabildiği için bu alet ve adevatı tedarik için de çok sayıda insana ihtiyaç vardır. Böylece insanın (toplumun) ihtiyaç duyacağı bütün san'at kollarının yaşatılması gerekir. Bu halde toplumun bir kesiminin*

---

¹⁷ *Letaifü'l-Hikme*, s. 138-142.

san'atlara yönelmesi ve her birinin belli bir san'atla meşgul olması gerekir ki toplumun bütün ihtiyaçları görülebilsin”¹⁸.

İşte ahilik bu duygu ve düşüncelerin sonucu olarak ortaya çıkmış olduğunu söylemek istiyorum. Gene Ahi Evren san'atkârların iş ortamındaki çalışma düzenleri hakkında da şöyle bir fikir beyan etmektedir: “*Bir çok insanların bir arada çalışması san'atkârlar arasında rekabet ve münazaaya sebep olabilir çünkü bunların her biri kendi ihtiyacına yönelince menfaatler çatışması ortaya çıkar. Karşılıklı hoşgörü ve affetme olmadığı zaman münazaa ve ihtilaf zuhur eder. O halde bu insanlar arasındaki ihtilafı halledecek kanunlar koymak gereklidir. Bu kanun şeriata uygun olmalı ki ona uyulsun ve insanlar arasındaki ihtilafın halline vesile olsun. İhtilafsız bir ortam yaratılınca herkes rahatça umduğunu elde eder. İhtilaf zuhurunda ise bu kanuna müracaat ederek ihtilaflar ortadan kaldırılabilir. Peygamberlerin şeriat koymaları bundandır¹⁹.*”

Öyle görünüyor ki, Ahi Evren Hacı Nasireddin Mahmud'un bu fikirleri doğrultusunda tarih boyunca Anadolu'da Ahi işyerlerinin yönetmelikleri olan, Ahi şecere-nâmeleri, Ahi Fütüvvet-nameleri meydana getirilmiş ve ahilerin çalışma ortamındaki düzenleri bu eserlerde tespit edilen kurallar çerçevesinde sağlanmıştır. Ahiler de bu kurallara kuvvetli bir iman ile bağlı olmuşlardır. Tarih boyunca ahi iş yerlerinde bir gelenek halinde sürdürülen töreler bu kurallara dayanmaktadır.

İbn Haldun sanatı ve sanat kollarını uygarlığın gereği olarak görmektedir²⁰. Anadolu Selçukluları devrinin en güçlü filozofu olan Ahi Evren Şeyh Nasirü'd-din Mahmud da toplumun mutluluk ve refahı için bütün sanat kollarının yaşatılmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Onun, İhvanü's-safa'nın bu konudaki görüşlerini tercih ettiği görülmektedir²¹. Ahi Evren'in İhvanü's-safa risalelerini çok iyi mutalaa

¹⁸ *Age.*, s. 145.

¹⁹ *Age.*, s. 145-146.

²⁰ *Mukaddime*, Beyrut (Tarihsiz) s. 400-402.

²¹ *Resailü İhvanî's-safa*, (neşr. Batrus el Bostanî,) Beyrut (Tarihsiz), I, 280-292.

etmiş olduğu anlaşılıyor. Bu da Onun tabiat ilimleri alanında derinleşmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Ahi Teşkilâtı'nın piri olan zatın bu bilimsel kişiliği Ahi Teşkilâtının kuruluşunda bilimin ne kadar önemli bir yeri bulunduğunu göstermektedir.

Ahi Evren bütün san'at erbabının belli bir yere toplanmalarını ve orada sanatlarını icra etmelerini de öğütlemektedir. Bu konuda aynen şöyle diyor: “ *Toplum çeşitli sanat kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre bu sanatların her birini yürüten çok sayıda insanların belli bir yerde toplanmaları ve sanatkârların her birinin kendi sanatlarıyla meşgul olmaları sağlanmalıdır ki toplumun bütün ihtiyaçları görülebilsin*”²².

Ahi Evren'in bu sözlerinden şehirlerinde sanayi çarşılarının kurulması fikrinin ortaya atıldığını görüyoruz. Ahilik ve Ahi Teşkilâtı işte bu düşüncelerin uygulamaya koyulmasının tabii bir sonucu olarak doğmuş ve gelişmiştir. Ahi Evren Şeyh Nasirüddin Mahmud'un bu düşünceleri, devrin sultanları ve yöneticileri tarafından benimsenmiş olduğu ve uygulandığı anlaşılmaktadır. Zira, Ahi Evren ilk yerleştiği yer olan Kayseri'de ahilere mahsus büyük bir sanayi sitesinin kurulmuş olduğunu bazı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Ahi Evren'nin kayın pederi Şeyh Evhadü'd-din Hamid el Kirmanî (635/1237) adına Muhammed es Sivasî tarafında kaleme alınan *Menakıb-ı Şeyh Evhadü'd-din-i Kirmani* adlı eserde bildirildiğine göre Kayseri'de bir dericiler çarşısı, bunun bitişiğinde de Kulah-duzlar çarşısı bulunuyordu²³. Aynı eserin bir başka yerinde de Kayseri'de bakırcılar çarşısından da söz edilmektedir²⁴. Bu eserde Kayseri'de dokumacılar ve örgücüler çarşısından da bahsedilmekte, Evhadü'd-din-i Kirmanî'nin müridlerinin buradan İstanbul'a ve diğer Rum beldelerine halı ve kilim ihraç ettikleri bildirilmektedir²⁵. Devrin tarihçisi İbn Bibi de buradaki debbağlar (dericiler) çarşısından bir vesileyle bahsetmektedir²⁶. Debbağların piri

²² *Letaifü'l-Hikme*, s. 145

²³ Age., neşr. B. Furun-fer, Tahran 1347, s. 158.

²⁴ Age., s. 68.

²⁵ Age., s. 108 ve 118.

²⁶ *el-Evampirü'l-alaiyye*, s. 527.

olan Ahi Evren'in evi'de bu debbağlar çarşısında bulunan hanikah'a bitişik idi. Bir kapısı Hanikah'a bir kapısı da camiye açılıyordu²⁷. Ahi teşkilâtının lideri Ahi Evren Hâce Nasirü'd-din'in burada faaliyetini sürdürdüğü tespit olunmaktadır.

Selçuklular zamanında Kayseri'de teşekkül eden Ahi Teşkilâtı'nın yanında Türkmen hanımların da kendi aralarında örgütlendikleri ve onların kurduğu örgüte de Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları) dendiği tespit olunmaktadır. Kayseri'deki bu Sanayi Sitesinde bulunan örgücüler ve dokumacılar çarşısında, ahiler'in kızları ve hanımları da el sanatlarını burada icra ediyorlardı. Hatta, Yeniçerilerin başlarına giydikleri Akbörek'ün ilk defa Kayseri'deki külâh-dûzlar çarşısında Bacılar tarafından imal edildiğini tespit etmekteyiz. Türkmen Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el Kirmanî'nin kızı ve Ahi Evren'in eşi olan Fatma Bacı (Fatma Hatun) da bu örgütün lideri konumunda olduğu anlaşılmaktadır²⁸. Bu konuda müstakil bir eser yayınlamış olduğumu da burada hatırlatmak isterim.

---

²⁷ *Menakıb-ı Evhadü'd-din-i Kirmanî*, s. 158.

²⁸ Bkz. M. Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum*, Konya, 1994